

КНИГИ ЗА ФРОНТА № 1.

Професоръ д-ръ Ив. А. Георгиев

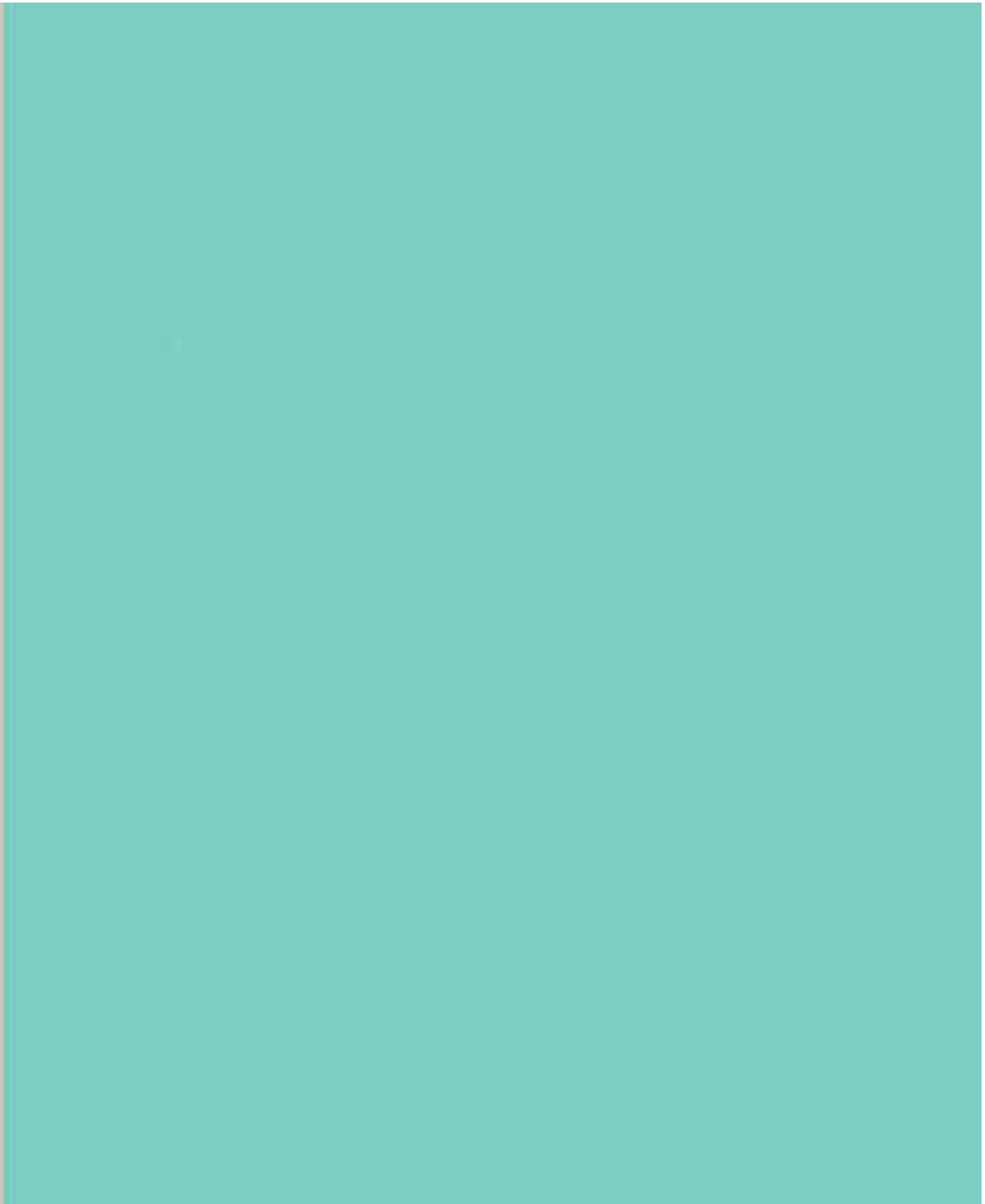

РОЛЯТА НА БЪЛГАРИЯ ВЪ ВСЕМИРНАТА ВОЙНА

(Докана, четата през май 1918. год. на университетския курс
за Скопие, устроена от Ш-ба на Действащата Армия
за офицери и войници от фронта.)

Издава Щабът на Действащата Армия

СОФИЯ
1918

КНИГИ ЗА ФРОНТА № 1.

Професоръ д-ръ Ив. А. Герговъ

РОЛЯТА НА БЪЛГАРИЯ ВЪ ВСЕМИРНАТА ВОЙНА

(Лекции, читана през май 1918. год. на университетския курсъ
въ Скопие, устроена отъ Щабъ на Действащата Армия
за офицери и войници отъ фронта)

Издава Щабътъ на Действащата Армия

СОФИЯ
1918

Ролята на България въ всемирната война

Турският тежък яремъ, който се бѣ сложилъ върху България въ края на 14. вѣкъ, не можеше да се откърли, при положението на България въ срѣдата на Балканския полуостровъ и близу до централната отоманска власть, освѣнъ слѣдъ като бѣха вече отърсили отъ себе си това иго другитѣ народи по окрайинитѣ на Европейска Турция. Заради това ние българитѣ трѣбваше да понасяме гнета на тоя яремъ по-дълго отъ ромъни, сѣрби и гърци. Но затова българскиятъ народъ можа пъкъ много добрѣ да използва тоя излишъкъ отъ робско врѣме за своето културно подигане, което имá много добри послѣдци за бъдещия културенъ напрѣдкъ на нашия народъ. Докато всички други балкански народи, веднажъ дошли до пълно съзнание на своето несносно положение подъ агарянското иго, се опитаха да подобратъ своята съдба първенъ съ оръжие въ рцѣ и съ своитѣ дълготрайни борби най-накрая принудиха евро-

пейскитѣ сили да имъ дойдатъ на помощъ въ тѣхната борба противъ чуждото робство, българитѣ бѣха единичитѣ, които по другъ пътъ минаха до своята политическа еманципация; и въ това обстоятелство можеби трѣбва да се търси една отъ главнитѣ причини, дѣто ние българитѣ въ толкова кратко врѣме можяхме да стигнемъ на културното поле другитѣ дълго врѣме прѣди насъ станали самостоятелни балкански държави и да си извоюваме тъй скоро между тия държави едно мѣсто, което безспорно ни спечели уважението — ако не дори и удивленнето — на другитѣ европейски културни нации. Както вече въ първитѣ начала на своето държавно съществуване сръбновѣковнитѣ българи бѣха първи, които възприеха християнската култура и под нейна закрила най-напрѣдъ доведоха литературата, макаръ и главно само църковната литература, до сравнителенъ равнище, така и въ ново врѣме, когато народътъ зе да съзнава себе си, българитѣ на първо мѣсто обърнаха погледа си къмъ културния напрѣдъкъ и къмъ неговия най-мощень лостъ, училището.

Възраждането на българския народъ захваща именно съ рѣдка ревностъ за разпространение на училищното образование между народа; тая ревностъ се показва веднага въ необикновенъ подвигъ на училищното дѣло.

Но покрай това течение успоредно се проявява и стремежъ за политическо освобождение, който едвали нѣкога бѣ напълно заглѣхналъ у народа, и който си пробива пътъ вече въ първото врѣме на робството въ въстания въ разни покрайнини на нашето отечество, както и въ дѣятелна помощъ, която населението дава на чужди войски, когато тѣ навлизатъ въ страната като врагове на нашитѣ угнетители. Тоя стремежъ се показва и въ дѣйността на хайдушкитѣ чети, които прѣзъ врѣме на робството почти безпрѣкъснато бродятъ по планини и гори и често задаватъ доста работа на турскитѣ власти. Но по-систематично се проявява тоя стремежъ вече къмъ срѣдата на 19. вѣкъ, когато захвеща да се дѣйствува по-планомѣрно, за да се подготви народътъ за единъ по-сериозень опитъ, да се освободи отъ вѣковното тегло.

Както се знае, опитътъ направенъ прѣзъ 1876. година, както и можеше да се очаква, излѣзе самъ несполучливъ, но пъкъ наложи гѣоразжената намѣса на Русия и доведе дѣйствително до освобождението почти на цѣлия български народъ въ Санъ-Стефанския договоръ. За зля честъ великитѣ сили, не познавайки добръ реалнитѣ условия на Балканския полуостровъ, особено що се отнася до българския народъ, и водейки се отъ съобра-

жения, които нѣмаха нищо общо съ балканската дѣйствителностъ, разпокисаха политическото единство на българския народъ, като прѣдадоха отъ една страна значителни части отъ българскитѣ земи на чужди народи, отъ друга наново оставиха още по-значителни части подъ турското робство и съ това създадоха едно положение, което не можеше да бѣде по-опасно за мира и спокойствието не само тука, но и въ цѣла Европа. И дѣйствително, едвамъ нѣколко само години подиръ Берлинския конгресъ Пловдивскиятъ прѣвратъ разклати сериозно мира на Балканитѣ, па заплаши дори и спокойствието на Европа. А положението на работитѣ въ Македония постоянно застрашаваше съ нови сериозни международни заплитания и прѣдизвикваше почти непрѣкъснато постѣпки отстрана на заинтересуванитѣ велики сили, за да се умиротвори по възможностъ населението и да се отстранятъ поводитѣ за опасни разногласия между силитѣ. Но когато особено слѣдъ младотурския прѣвратъ и послѣдвалото го прѣкратяване на прѣдприетото отъ великитѣ сили реформено дѣло въ Македония стана явно, че положението на българското население въ тая злочеста страна ставаше все по-нетърпимо и не даваше изгледъ, че ще може да се подобри чрѣзъ мирни мѣрки, България се видѣ принудена

да се намѣси военно, за да се рѣши окончателно македонскиятъ въпросъ, та да може българскиятъ народъ спокойно да се отдаде на мирна работа, която бѣ толкова нужна за културното подигане на народа. За тая цѣль българското правителство сключи прѣдварително сѣюзъ съ другитѣ балкански народи, та съ общи усилия и съ по-голямъ шансъ за успѣхъ да разрѣши балканския проблемъ. Сърбия склони на сѣюзъ отчасти съ умисль, да си присъедини нѣкои гранични турски области — населени и съ сръбско племе —, а на първо мѣсто за да получи чрѣзъ вѣроятното вѣоражено стѣлкновение съ Турция излазъ на Адриатическо море — отдавнашна мечта на сръбската държавна политика. Гърцитѣ, които въпрѣки всички усилия прѣзъ цѣли десетолѣтия не бѣха сполучили да прокаратъ присъединението на островъ Критъ къмъ своето кралство, искаха съ помощта на балканския сѣюзъ, който скоро трѣбваше да изтегли мечъ противъ Турция, да рѣшатъ най-сетнѣ тоя вѣченъ критски въпросъ въ своя полза, па сетѣ и да уголѣмятъ своитѣ владѣния съ присъединението на значителни земи отъ Европейска Турция, населени прѣдимино съ гърци.

Войната противъ Турция излязе за сѣюзницитѣ много по-благополучно, отколкото тѣ прѣдполагаха. Въ кратко врѣме биде сра-

зена турската военна мощь, и християнскитѣ области на Туриня бидоха освободени. Обаче извънредно благоприятниятъ резултатъ на въоръженото стълкновение съ Турция допринесе главно, щото скоро да се разпадне балканскиятъ съюзъ и съюзниците да се скарать помежду си заради разпрѣдѣлението на освободенитѣ земи.

Най злокобния ударъ нанесоха сѣрбитя на балканския съюзъ. Въ прѣки че договорътъ между България и Сѣрбия прѣдвиждаше всички евентуални случаи и бѣше уредѣлъ всички подробности за дѣлежа на Македония, ако работата трѣбваше да дойде до такъвъ дѣлежъ, сѣрбитѣ вече веднага слѣдъ нахлуването въ Македония не сдържахъ наредбитѣ на договора. Тѣ наистина официално изтъкваша като причина за това свое поведение, че Австро-Унгария имъ бѣ прѣрѣчила излаза на Адриатическо море, ала това бѣ единъ прѣдлогъ, който особено бѣ прѣдзначенъ за руситѣ, на които по договора бѣ прѣдоставена послѣдната дума въ случай на разногласия между съюзниците по дѣлежа на известни части отъ Македония. А че сѣрбитѣ не мислѣха да се придържатъ твърдѣ о договора, макаръ и да се бѣха клеили въ него, показва вече тѣхното държане прѣди избухването на войната.

Договоротъ между България и Сѣрбия бѣ подписанъ въ края на февруари 1912, и вече подиръ нѣколко мѣсеца, прѣди още да бѣ разпозелена общата мобилизация на балканскитѣ войски, сѣрбското правителство бѣ прѣстъпило вѣрността спрѣмо договора въ единъ официаленъ документъ. А именно на 15. септември, два дена прѣди мобилизацията, сѣрбското правителство бѣ отправило до своитѣ дипломатически прѣдставители въ странство едно тайно окръжно, въ което ги задѣлжаваше при случай да изложатъ на правителствата, при които бѣха акредитувани, сѣрбскитѣ претенции относително Македония. И въ това окръжно отъ сѣрбска страна се искаха части отъ Македония, върху които Сѣрбия изрично бѣ признала въ договора правата на България, макаръ въ онова врѣме отстрана на Австро-Унгария още съвсѣмъ да не ставаше дума за възражение противъ излаза на Сѣрбия на Адриатическо море. Тая постѣпка на сѣрбското правителство явно нарушаваше договора съ България, прѣди още да се бѣ пристѣпило къмъ дѣйствителното му прилагане; ала очевидно руското правителство, което въ известенъ смисълъ бѣ поело върху си гаранцията за вѣрното изпълнение на договора, не бѣ никакъ протестувало противъ тая постѣпка. Дори може да се прѣдположи, че тя не ще е била направена

безъ знанieto на руския посланикъ въ Бѣлградъ.

Макаръ България въ дипломатическия споръ съ Сърбия и да посочваше на своето договорно право и да изискваше отъ поръчителя на договора, руския царь, точното му изпълнение, руското правителство подкрѣпяше явно и тайно сръбскитѣ претенции, тъй като отъ една страна не искаха да допуснатъ една слъба Сърбия, а отъ друга страна не искаха да разсърдятъ твърдѣ много Сърбия и така можеби да я накаратъ да се хвърли въ обятията на Австро-Унгария. Тая подкрѣпка на Сърбия отстрана на Русия и на нейната съюзница, Франция, както и безогледното поведенie на сърбитѣ противъ българското население въ завзетитѣ отъ тѣхъ македонски земи, разстроиха съвсѣмъ съюза между балканскитѣ държави и доведоха най-сетнѣ до война между тѣхъ.

Австро-унгарската дипломация бѣ се поставила въ спора между съюзницитѣ, както и изобщо прѣвъ врѣме на балканската криза, откъмъ страната на България. Това се изискваше отъ жизненитѣ интереси на Дунавската монархия.

Ако бѣше дошла работата до полюбовно изглаждане на спороветѣ между балканскитѣ съюзници, и ако балканскитѣ съюзници бѣ излѣзълъ здравъ и читавъ, па можеби и заси-

ленъ отъ кризата, той щѣше да повлияе привлѣкително върху Ромъния. Съюзътъ бѣ показалъ, какъ чрѣвъ обединението на малкитѣ балкански народи послѣднитѣ бѣха станали една сила, която бѣ постигнала голѣми успѣхи и бѣ довела до бързо разрѣшение на важни национални задачи на членоветѣ на съюза.

Докато Ромъния извънъ балканския съюзъ би играла една доста второстепенна роля, тя би заела въ съюза, който съ влизането ѝ въ него би израстналъ до една нова велика сила въ югоизточна Европа, покрай България най-важното положение и би упражнявала въ политиката на съюза мѣрдавно влияние. Вънъ отъ това Ромъния, понеже винаги тайно би се стремѣла къмъ присъединението на сънародницитѣ си отвѣдъ своитѣ граници като къмъ една много или малко близка цѣль на своята политика, би виждала въ балканския съюзъ сгодна срѣдство за постигането на тая своя национална задача, особено ако при бждещи европейски заплятания се прѣдставѣше случай за осъществяване на политическитѣ ѝ идеали. Покрай това върху скорото влизане на Ромъния въ съюза би повлияло рѣшително и обстоятелството, какво съ вставането ѝ въ съюза послѣдната би порастнала до степенъ да стане седма велика сила въ Европа, която по голѣмина би

се равнявала почти на Франция и би бройла близу 23 милиона жители, и гласът на която съ време би придобялъ важно значение въ европейската политика. Най-сетнѣ Ромъния чрѣзъ балканския съюзъ по-лесно би получила за своята външна търговия възможность, да държи отворенъ морския пътъ прѣзъ Босфора и Дарданелитѣ, па евентуално да си отвори за тая търговия прѣкъ излазъ на Бѣло море.

Всички тия обстоятелства рано или късно щѣха да повлияятъ на Ромъния въ смисълъ, че тя също би влѣзла въ балканския съюзъ.

Единъ Балкански съюзъ, образувалъ се по тоя пътъ, съ време непрѣмънно би получилъ насока противъ тройния съюзъ. България щѣше вече да бѣде постигнали своитѣ идеали и извънъ съюза не би имала въ това отношение нищо повече да очаква. Ала другитѣ негови членове неизбѣжно бѣха дошли съ своитѣ аспирации въ стълкновение съ интереситѣ на тройния съюзъ. Гърция би се стремѣла къмъ сѣверния Епиръ, съ което би влѣзла въ конфликтъ съ Италия, па сврѣхъ това би искала да си присѣдни обширни части отъ малоазийското крайбрежие, населени съ прѣобладаваще грѣцко население. Сърбия би прѣслѣждала като своя прѣка задача „освобожденето“ на своитѣ сънародници отъ австро-унгарско владичество и създаването на

една Велика Сърбия отъ Тимокъ до Адриатическо море и отъ Драва до Шаръ. Ромъния въ своитѣ противурѣчиви интереси би се видѣла поставена прѣдъ противоположни задачи. Отъ една страна тя има много сънародници въ югозападна Русия, дѣто лежатъ и онѣя части отъ Бесарабия, които ѝ бѣха отнети отъ Русия въпрѣки прѣдишното задружно воюване. Тя не може никога да се примири съ загубата на тия свои земи и често хвърляше хищенъ погледъ отзадъ границата къмъ Русия. Въ тия краища живеятъ можеби повече отъ единъ милионъ ромъни. Отъ друга страна въ Австро-Унгария, въ Седмоградско, въ Банатъ и Буковина, живеятъ около три милиона ромъни, които наистина исторически никога не сѣ влизали като съставни части въ ромънска държава, но върху които ромънитѣ постоянно хвърлятъ лакомо око. И когато тѣ говорѣха за своитѣ национални идеали, особено въ послѣднитѣ години отъ трибуната на своя парламентъ, както и въ вѣстниците, тѣ нмаха на първо мѣсто на умъ тия отчасти населени съ ромъни земи. Не малкъ интересъ иматъ ромънитѣ и въ това, щото Босфорътъ и Дарданелитѣ да не паднатъ въ рацѣтѣ на една велика сила, вслѣдствие на което бѣха били значително застрашени важни икономически интереси на държавата. Това не рѣдко сѣ из-

тъквали ромънитѣ. Така въ надвечерието на избухането на всемирната война официозниятъ в. „Indépendance Roumaine“ писа: „Ние желаемъ Турция да се развива въ мирна работа, единичното сръдство, за да може да се здобие тя съ нови сили и по тоя начинъ да изпълни важната роля, която тя има като стражъ на Дарданелитѣ.“ И още по-ясно „La Roumainie“, органъ на тѣя русофилския Таке Ионеско: „Турция и Ромъния иматъ общи интереси, на първо мѣсто да пазятъ Дарданелитѣ отъ Русия.“

Отъ всички тия противурѣчиви интереси ромънитѣ винаги поставяха на първо мѣсто своитѣ аспирации върху ромънскитѣ земи отвѣдъ Карпатитѣ. Това показа и насоката на цѣлата тѣхна политика особено отъ избухането на всемирната война. Заслѣпени и ослѣпени отъ тѣзи свои идеали, тѣ изпуснаха изъ очитѣ си важното за Ромъния, много по-важното за тѣхъ владѣние на черно морското крайбрѣжие, както и свободата на Проливитѣ. А за Бесарабия тѣ мислѣха на послѣдно мѣсто, защото вѣрваха, че могатъ да извлѣкатъ като поука отъ историята, какво никога не могатъ да бъдатъ сигурни, че ще могатъ запази завинаги една земя, натръгната отъ Русия, докато пълкъ бѣха убѣдени, че области, отнети отъ Австро-Унгария, ще

бидатъ скоро прѣжалени и забравени отъ послѣдната.

Тѣя аспирациитѣ на Сърбия, Ромъния и Гърция неизбѣжно трѣбваше съ време да ги накаратъ да заематъ едно положение приятелски насочено къмъ Съглашението. Само България въ такъвъ единъ балкански съюзъ не щѣше да се намира въ никакъвъ контрастъ по интереси съ тройния съюзъ. Съглашението значи щѣше въ своитѣ смѣтки да може да постави балканскитѣ държави откъмъ своя страна, съ което още повече би се внесълъ въ общото политическо положение единъ моментъ, който би подкрѣпялъ още по-силно наклонността къмъ въоръжено облъкване между Съглашение и троенъ съюзъ. А понеже по всички прѣдположения въ такъвъ случай Италия тѣкмо би изнезѣрила на тройния съюзъ и би се отметвала откъмъ Съглашението, централнитѣ сили щѣха естествено да се намѣрятъ поставени срещу една много по-силна коалиция, отколкото е оная, що се образува отъ послѣ срещу тѣхъ. Тѣ и въ такова положение сигурно щѣха да се отбраняватъ храбро, ала въ всѣки случай положението имъ щѣше да бъде много по-лошо. Защото тѣ не само щѣха да иматъ отъ самото начало и Ромъния и Гърция въ лагерана своитѣ противници, ами срещу тѣхъ щѣше да се намѣри и българската военна сила. Въ та-

къвъ случай и борбата за Босфора и Дарданелитѣ щѣше да получи другъ обликъ, па освѣнъ това съеврѣменното нахлуване на ромънската войска въ Буковина и въ Унгария щѣше да отвлѣче къмъ себе си голѣма частъ отъ австро-унгарскитѣ войски и щѣше да улесни значително и една офанзива отстрана на събитѣ.

Ето защо политиката на централнитѣ сили слѣдъ първата балканска война трѣбваше да бъде насочена къмъ това, да се притегли откъмъ тѣхна страна България. Защото България поради самото естествено положение на Балканитѣ съставяше взела за значението на Балканскитѣ държави въ едно евентуално въоръжено сблъкване между двѣтѣ европейски групировки. На тая задача се посвети именно графъ Берхтолдъ като ръководител на австро-унгарската външна политика. Съ своята умна, приятелски насочена спрѣмо България политика той спомогна тѣкмо много за окончателното разпадане на балканския съюзъ и подкаѣли постепенното прѣминаване на България къмъ централнитѣ сили. Въ това много му дойде на помощъ безумната балканска политика на Франция и Русия.

Слѣдъ междусъюзнишката война на Балкана, когато България, нападната отъ вси страни и повалена, трѣбваше да моли против-

ницитѣ си за миръ, почти всички политичи, дори и мнозина познвачи на Балканскитѣ условия, помислиха, че България ще трѣбва за по-дълго врѣме да се изключи като особенъ факторъ на Балкана било въ политическитѣ комбинации на дипломацията, било въ военнитѣ смѣтки на главнитѣ щѣбове. Особено френската дипломация, на чело съ посланика Делкасе въ Петроградъ, бѣ обхваната отъ тая болнава идея. Впрочемъ дипломацията на френската република бѣше яко допринегла, щото България, като единъ за Съглашението не твърдѣ благонадеженъ елементъ, да бъде спокойно повалена отъ своитѣ съседни и сетнѣ позорно ограбена въ Букурешкия миръ. И ако историческитѣ събития биха могли да се развиватъ просто споредъ желанията на Делкасе и компания, България трѣбваше да прѣстане да съществува като самостояйна държава, защото френскитѣ прѣдставители въ Петроградъ бѣ направилъ на тамошнитѣ политически кругове прѣдложение, България да бате подѣлена отъ нейнитѣ балкански противници и залечена като самостояйна държава.

Господинъ Делкасе именно бѣ си съставилъ много леко плана въ своя Петроградски кабинетъ. Той бѣ обърналъ всичкото си внимание върху произшествията на Балканския полуостровъ и искаше да използува тия про-

изшествия за едно могъщо засилване на Съглашението. Понеже България бѣ показала, че не така лесно се поддава да стане играчка въ политиката на други фактори и особено се бѣ опорило възпротивила, отъ любовъ къмъ Съглашението да отстъпи въ полза на Сърбия отъ своето законно становище при дѣлежа на Македония, тя трѣбваше да излѣзе колкото се може по-отслабнала отъ балканската криза. Вънъ отъ това тая криза трѣбваше да бѣде употребена, за да се откъсне Ромъния отъ тройния съюзъ и да бѣде привлѣчена къмъ Съглашението. По тоя начинъ не само биха били отнети отъ тройния съюзъ половината милионъ ромънски войници, ами тѣ биха били и положително прибавени къмъ Съглашението, отъ което въ крайната смѣтка само отъ тоя поворотъ биха се спечелили за Съглашението единъ милионъ шика.

Заради това бидоха употребени всички лостове, да се настрои Ромъния противъ България. Въ тая посока работѣше както Делкасе въ Петроградъ, така също и неговиятъ приятель Blondel, прѣдставителъ на френската република въ Букурещъ. Същата тая политика застъпваше съ енергия и френската публицистика, на чело съ господинъ Tardieu, редактора на вѣстникъ „Le Temps“. На тази враждебна на България политика подпомагаше здраво и руската дипломация въ лицето

на тогавашния прѣдставителъ на руския царь въ Букурешкия дворъ, г. Шубеко. По лѣдниятъ прѣди избухването на втората балканска война изрично бѣ подхвърлилъ на ромънския министъръ прѣдседателъ, какво чрѣзъ развоя на събитията на Ромъния се е паднала ръководната роля на Балканитѣ, и му бѣ внушилъ идеята, въ случай на война между България и Сърбия ромънската войска да прѣмине Дунава, да заеме линията Тутраканъ-Балчикъ и да присъедини тая частъ отъ България къмъ ромънското кралство.

Политическиятъ крагове въ Франция и Русия отводирѣ си приписваха като особена заслуга, че сж подкрѣпляли Ромъния въ тоя пѣть. Така прѣдседателъ на френската камара Devisat el прѣзъ зимата на 1913. год. въ публично събрание изрази своята похвала на „своя приятель Blondel, който прѣдставява Франция въ Букурещъ и си спечели особената благодарностъ на правителството на републиката съ тоза, дѣто накара Ромъния въ врѣме на втората балканска война къмъ една активна политика спрямо България, чрѣзъ което Ромъния доведе войната до бързъ и за себе си щастливъ завършекъ. Съ тоза Blondel особено събудилъ въ ромъния симпатитѣ за Франция“. И Tardieu изтъкналъ въ юли 1914. год. въ уводна статья въ вѣстникъ „Temps“ важната роля, която Франция и нейниятъ прѣдстави-

тель въ Букурещъ ся играли по онова врѣме, когато господинъ Blondel въ оня рѣшителенъ периодъ „билъ истинскиятъ раководителъ на играта въ полза на Съгласиенето, и когато руската дипломация задружно съ френската съ своята неограничена подкрѣпа спомогнала на ромънското прарителство за неговата пълна сполука“.

И рускитѣ официални кръгове не пропуснаха да изтъкнатъ помощта, която тѣ бѣха оказали въ онова врѣме на Ромъния. Така, официозътъ „Россия“ писа по случай на посѣщението, което слѣдъ войната направи тогавашната ромънска прѣстолонаследничка двойка въ Петрогардъ, за „видната роля, която Ромъния изиграла при ликвидацията на Балканската криза“ и за „тождеството на възгледитѣ между двѣтѣ държави въ областта на външната политика, които иматъ еднакъвъ интересъ относително поддържането мира и *политическото равновѣсие на Балканитѣ*“. А още по-ясно изказаха тая мисль „Биржевия Вѣдомости“, когато въ мартъ 1914. год. писаха, че „ролята на стражъ на сегашното положение на Балканитѣ, паднала се на Ромъния, напълно отговаря на нашитѣ интереси“. Дори и рускиятъ царъ каза въ своя тостъ при срѣщата съ покойния кралъ Кароль въ Кюстенжда, че му „е особено приятно да изтъкне благотворното влияние,

което Ромъния въ послѣдно врѣме упражни съ своята намѣса, съ което мощно подкрѣпи дѣлото на мира и извънредно подигна своя престижъ въ свѣта на народитѣ“.

Всички тия проявления очевидно бѣха насочени противъ Бѣлгария. Впрочемъ това настроеніе вече по-прѣди си бѣ пробило пать въ положителни постѣпки спрѣмо нашата държава. Така френската дипломация и журналистика рѣко бѣ отхвърлила всѣка мисль за намѣса прѣвъ втората Балканска война въ полза на Бѣлгария. Тѣ още въ самото начало бѣха осуетили и въ Одринския въпросъ една намѣса въ полза на Бѣлгария и грубо бѣха отстранили идеята за ревизия на Букурешкия миръ. А Русия послушно бѣ послѣдвала френската дипломация въ всички тия манифестации. И мя скоро бѣ изоставила Одринския въпросъ, не искаше да знае за ревизия на Букурешкия миръ, която малко поне да смекчи извършената спрѣмо Бѣлгария ужасна неправда за смѣтка на разгаланата Сърбия, и въ начало настояваше само върху ревизия по отношение на Кавала, обаче не толкова отъ доброжелателство къмъ Бѣлгария, колкото отъ враждебно настроеніе спрѣмо Гърция, която вече скоро слѣдъ щастливия изходъ на Балканската война бѣ се одървостила да мисли и за Цариградъ.

Само Австро-Унгария измежду европейскитѣ велики сили бѣ схванала правилно новото положение, създадено отъ събитията на Балканитѣ. Изглеждаше, че съ своя проникателенъ политически взоръ ръководителятъ на австро-унгарската външна политика графъ Берхголдъ единственъ измежду своитѣ европейски колеги прѣдвиждаше ясно важната роля, която въпрѣки всичко станало можеше да бъде повикана да играе България въ блиско бъдеще на Балкана. И той обърна всичкото си внимание върху това, да приалѣче България въ лагера на централнитѣ сили. Така балканската политика на Дунавската монархия бѣ на първо мѣсто насочена къмъ това, да се покаже приятелски разположена тѣкмо спрѣмо България, която нагледъ бѣ излѣзла съвсѣмъ обезсиленна отъ балканскитѣ войни. Ръководителятъ на външната политика на Дунавската монархия се постави, притова дори и въ контрастъ съ своитѣ Берлински колеги, които изглеждаше че сѣ на мнѣние, какво при новосъздаденото положение на балканския полуостровъ по е съобразно съ интереситѣ на тогавашния троенъ съюзъ да привлѣкатъ по-здраво откъмъ своя страна двѣтъ излѣзли засилени отъ войнитѣ неславянски кралства, Ромъния и Гърция. Скоро обаче се оказа, какво австро-унгарската дипломация по-точно бѣше схванала, както казахъ, настаналото въ

Балканския полуостровъ ново политическо положение и по-вѣрно бѣше прѣдугадила бъдещото значение на България за централнитѣ сили.

Слѣдъ Букурешкия миръ и въ България бѣ захванало да си пробива все повече пътъ всоѣдъ политическитѣ кръгове убѣждението, че българскитѣ национални интереси каратъ България да се присъедини въ бъдеще къмъ сръдноевропейскитѣ държави. Само чрѣвъ такова присъединение България можеше да попрѣчи на едно твърдѣ могъщо засилване на Сърбия, която винаги би си останала врагъ на нейнитѣ народни интереси, и отъ друга страна да рѣши своята национална задача, като сега на първо мѣсто трѣбваше да освободи подпознатитѣ полъ потисническата сръбска власть македонски българи. И когато внезапно и тѣй неочаквано избухна голѣмата европейска война, за българскитѣ държавни маже бѣ ясно, откъмъ чия страна България трѣбваше да се постави въ по-нататъшното развитие на събитията. Притова влияеха не толкова расмждения върху необходимостта, да се отиде съ прѣдполагания побѣдителъ въ тая всемирна война, колкото по-скоро хладно, трѣзво прѣсмѣтане на истинскитѣ интереси на нашия народъ. Защото и да имаше повече изгледъ, Съглашението да излѣзе побѣдителъ отъ войната, то и въ

такъв случай България едва ли можеше сълеко сърце да се постави откъмъ негова страна. Наистина, обстоятелствата можеха въ такъв случай да накаратъ най-сетнѣ България, за да спаси поне своята национална самостоятелност, да не се постави враждебно спрѣмо Съглашението, ала тя не можеше охотно да съдѣйствува въ такава една побѣда, защото за насъ бѣше очевидно, че слѣдъ една побѣда на Съглашението на Балкана щѣха да налѣзватъ засилени тѣкмо ония страни, които винаги биха били вражески настроени противъ България. Една Велика Сърбия, една Велика Ромѣния, една Велика Гърция, възникнали слѣдъ една побѣда на Съглашението, всѣкога биха се поставяли враждебно спрѣмо България и биха ѣ дали при всѣки случай да почувствува тѣхната сила. А да съдѣйствуваме за създаването на таково едно положение, не щѣше да бѣде особено благоразумно.

Заради това всички любезничения, които Съглашението щедро прояви спрѣмо българския народъ веднага слѣдъ избухването на всемирната война, тоя пътъ вече съ правилна оцѣнка на положението на Балкана и на важната роля, която внезапно се падна на България, трѣбваше да останатъ безрезултатни.

Вече прѣди избухването на войната, прѣлугаждайки прѣдстоящитѣ събития, из-

вѣстни кръгове между западнитѣ сили извънъ дипломацията бѣха съзнали, каква важна роля имаше да играе България на Балкана въ едно евентуално облъскване между двѣтѣ европейски групировки. Заради това още прѣвъ пролѣтъта на 1914. год. видни прѣдставители на френската и английска публицистика дойдоха въ София, за да опитатъ почвата за едно ново споразумѣние между балканскитѣ народи. Ала тѣ веднага заблѣзаха, какво всѣко подобно облъскване подъ егидата на Съглашението бѣ невъзможно, и заради това скоро се отказаха отъ всѣкакви по-нататъшни свои опити, да дѣйствуватъ за примирение на България съ нейнитѣ балкански противници.

Но когато избухна всемирната война и блѣсна не твърдѣ благоприятното положение на Съглашението особено на Балканския полуостровъ, направиха се и официозни опити, за да се привлече България къмъ страната на Съглашението, та по тоя начинъ да се спечели за него цѣлиятъ Балкански полуостровъ, защото за съглашенскитѣ кръгове бѣ станало явно, че безъ България останалитѣ още неутрални балкански държави, Ромѣния и Гърция, не ще могатъ да бѣдатъ накарани да се намѣсятъ незабавно въ полза на Съглашението. Особено англичанитѣ, които

вече въ онова време прѣдугаждаха, че Турция ще се намѣси въ европейската война, и се боеха отъ въздѣйствието, което тя намѣса можеше да упражни върху тѣхното положение въ Египетъ, гледаха да упражнятъ всичкото свое влияние върху България, за да я спечелятъ откъмъ своя страна, та съ нея да привлѣкатъ цѣлия Балкански полуостровъ въ своята група. Съ такава мисия прѣзъ октомври 1914. година биде натоваренъ ползуващиятъ се всрѣдъ българското общество съ особени симпатии Ноелъ Бъкстонъ, който се намираше и въ близки връзки съ тогавашния ръководител на английската външна политика съръ Edward Grey. Обаче всички внушения, чрѣзъ които г. Бъкстонъ гледаше да повлияе върху бъдещото становище на България, останаха естествено безрезультатни.

Между друго г. Ноелъ Бъкстонъ и братъ му Чарлсъ ми изпратиха отъ Букурещъ, където бѣха отишли отъ София за малко време, но се позабавиха поради извършено противъ тѣхъ тамъ покушение, едно писмо, въ което тѣ изложиха още веднажъ писмено своето гледище, съ молба да го обнародвамъ, полагайки, че така ще могатъ можеби все да повлияятъ върху нашето общество. Ето това интересно писмо съ дата 1. ноември 1914. година:

„Драги професоръ Георговъ!

Ние напуснахме София съ надежда да да Ви видимъ пакъ, обаче нашитѣ рани ни задържахъ тукъ. Въ това дълго протакане ни е утѣха, че сме ранени заради едно добро дѣло. Но ние съжаляваме много, че не можемъ се върна скоро, и виждаме се принудени да Ви изложимъ писмено по-напросто своятѣ възгледи.

Вие и Вашитѣ другари въ македонското дѣло сте наши най-стари приятели въ България. Това дѣло бѣ именно, което ни поведе въ България, и участието на македонцитѣ е онова, каквото все още ни засѣга тѣй дълбоко. Вие и ние заедно сме се съвѣщавали и сме работили заедно прѣзъ време на вашата велика борба — една тѣй благородна борба, щото ние я смѣтаме по-наложителна отъ всѣка друга, въ която бихме могли да се намѣсимъ.

Нашето силно желание е да видимъ прѣмахнатата неправдата на сегашнитѣ граници. Довѣрнето, което Вие и Вашитѣ приятели винаги показвахте къмъ нашата лоялна прѣданоостъ на македонското дѣло, е една отъ най-скъпнитѣ ни придобивки.

Заради това дълбоко съжаляваме, като намѣрихме, че нѣкои отъ нашитѣ стари приятели се разиждатъ съ насъ въ своето мнѣ-

ние относително по-нататъшното поставяне. Вие мислите, че България трябва да завземе веднага Македония. Ние от своя страна вярваме, че такъв един опит ще развали съвсѣмъ македонското дѣло. Ние мислимъ, че дори и България да би била въ състояние да завземе Македония и да я задържи, и да би излѣзла Австрия побѣдоносна отъ борбата, тя не би проявила повече лоялностъ, отколкото въ миналото, и че тя, както и по-рано, ще се стреми къмъ една обща граница съ Турция.

Ала тия възможности не заслужаватъ да се зиматъ въ внимание. По-обилнитѣ източници на силитѣ отъ Съглашението даватъ пълна сигурностъ, че тѣ ще излѣзатъ побѣдители отъ войната. Териториалнитѣ въпроси ще бѣдатъ уредени на една конференция, въ която ще зематъ участие воюващитѣ, и на която побѣдителитѣ ще установятъ рѣшенията. Влиянието на Англия ще тежи особено притова. Заради туй струва ни се, като на приятели на македонцитѣ, че за България ще бѣде пагубно, ако тя нападне Сърбия, защото Сърбия се бори като съюзница на Англия. Отъ друга страна не е невъзможно да се уреди добръ работата. Ние възлагаме всичката си надежда на българската дипломация. Тя има много да прѣдложи на силитѣ отъ Съглашението и срещу това може да получи

окончателни обѣщания за подкрѣпа на нейнитѣ искания.

Въ една всеобща война никой изходъ не дава абсолютна сигурностъ. Максимумъ сигурностъ по нашето мнѣние може да се постигне въ задружна работа съ ония, които ще разполагатъ съ бюджетето. Ние напълно разбираме чувствата и инстинктитѣ, които правятъ мячна тая стѣпка, но вие сте практиченъ народъ, и ние не чухме никакъвъ поводъ, който би показвалъ, че другиятъ пътъ може да даде практически резултати.

Ние можемъ въ заключение да Ви увѣримъ въ крѣпкото приятелство, което можете да спечелите въ Англия по посочения отъ насъ пътъ, и въ твърдото рѣшение на англичанитѣ, да се борятъ, докато бѣде постигната пълна побѣда.

Нашитѣ желания и надежди сѣ същитѣ както и Вашитѣ, и ние се гордѣемъ, че не само работимъ, ами и страдаме за това дѣло. Въодушевени само отъ сериозно желание, да видимъ правдата възтържествувала надъ Македония, ние Ви излагаме своето мнѣние съ всичкия жаръ, на който сме способни." —

За добра честь интереситѣ на България, които бѣха несъвмѣстими съ едно усиливане на нейнитѣ съсѣди въ лоното на Съглашението, се съвладаха съ фактоветѣ, каквито прѣдставявяха реалнитѣ сили. Положението

на Балканския полуостровъ и развоятъ на военнитѣ събития върху голѣмитѣ бойни полета улесняваха значително задачата на България, именно съобразно съ своитѣ интереси да се придържа здраво о сръдноевропейскитѣ държави.

Обаче България трѣбваше да постапва твърдѣ прѣдпазливо въ своето поведение. Посоката на нейната политика трѣбваше да бъде установена, и политическитѣ кръгове между централнитѣ сили трѣбваше въ това отношение да бъдатъ напълно осветлени и спокойни. Само че тая политика на България не биваше да бъде вече явно опрѣдѣлена за Съглашението. Защото докато още централнитѣ сили бѣха засти на главнитѣ бойни полета и въ военно отношение трѣбваше да оставятъ на страна Балкана, за България, а посредствено и за централнитѣ държави, съществуваха голѣма опасностъ, щото Съглашението, еднажъ увѣрило се, че България е за него окончателно изгубена, да не накара другитѣ балкански държави да се нахвърлятъ върху България и така да я направятъ безвредна. Подобно бѣше се постанило спрѣмо нея вече еднажъ прѣвъ 1913. година, когато ние не искахме да се подчинимъ безпрѣмѣнно на волята и желанията на Русия и Франция. Ако тоя пътъ България откриеше прибързано своитѣ карти, тогава Ромъния и Гърция лесно

можеха да бъдатъ изкарани, въ единѣ моментъ, когато централнитѣ сили бѣха напълно засти на изтокъ съ Русия, да се нахвърлятъ върху България и въ съдружие съ Сърбия, чинто рѣцѣ тогава бѣха свободни, да я направятъ безопасна. Ромъни и гърци по онова грѣме не биха желали нищо толкова много, както да могатъ да се обърнатъ противъ насъ. А бидѣше ли веднажъ България обезвредена, тогава Ромъния и Гърция щѣха да получатъ свободни рѣцѣ, да се присѣдинятъ открито къмъ Съглашението. Тогазъ Ромъния свободно можеше да навлѣзе въ Австро-Унгария, а Гърция безъ по-нататъшно колебание щѣше да се присѣдини съ своята войска и флота къмъ Дарданелската експедиция.

Стоеше ли обаче България спокойна и не влаяше много прибързано въ явна спогодба съ централнитѣ сили, както неблагооразумно искаха извѣстни политически кръгове, защото такава спогодба не щѣше да остане най-сетнѣ тайна за Съглашението, тогазъ България изпълнише съ много по-голѣмъ успѣхъ ролята на съюзникъ на централнитѣ сили, безъ да рискува да бъде нападната отъ дебнешитѣ я съсѣди и да бъде повалена.

Приструвайки се, като че си запазва рѣцѣтѣ свободни въ всѣко отношение, българското правителство осуетяваше една рѣшителна намѣса на Ромъния и Гърция въ полза

на Съглашението, когато такава намѣса щѣше да бъде твърдѣ неудобна за централнитѣ сили. Имено заради това Ромъния върѣхнѣ най енергичното налѣгане отъ страна на Съглашението не можа да бъде накарана да се намѣси рѣшително и открито противъ сръбно-европейскитѣ държави. Не нѣкакво разногласие въ възгледитѣ относително бъдещия дѣлежъ на Банатъ между Сърбия и Ромъния или отказването на Русия да отстапи Черновицъ на ромънитѣ бѣха причината, дѣто прѣговоритѣ между Съглашението и Ромъния не довеждаха въ първо врѣме до благоприятенъ край. И макаръ ромънитѣ и да се приструваха, като че не могатъ да се споразумѣятъ съ Съглашението поради недостатъчнитѣ териториални отстапки, които имъ правѣха за смѣтка на Австро Унгария, все пакъ на първо мѣсто съвсѣмъ други съображения ги принуждаваха да не се свържатъ окончателно съ Съглашението и да трѣгнатъ противъ централнитѣ сили. Докато България не можеше да бъде накарана да се споразумѣе съ Съглашението и веднага слѣдъ това да прѣмине турската граница, Ромъния не искаше и не можеше да се рѣши да направи една стъпка въ неизвѣстното. Защото тя се боеше, че слѣдъ нейното навлизане въ Австро-Унгария ще послѣдва незабавно намѣсата на България противъ нея. И това плащеше Ро-

мъния много повече отъ всѣка друга евентуалностъ. Заради това и най-върлитѣ прѣдишни неприатели на България всрѣдъ ромънитѣ съ голѣма готовностъ ни прѣдлагаха споразумѣние съ широки отстапки. Заради това и прѣдставителни на Съглашението, които искаха да спечелятъ Българина за послѣдното, наблѣгаха на първо мѣсто върху българитѣ, за да ги привлѣкатъ, посочвайки на това, че Ромъния веднага ще трѣгне съ Съглашението, стига *ни* изрично да се поставимъ откъмъ негова страна.

Заради това и грѣцкитѣ генераленъ щабъ както и кралъ Константинъ се противѣха съ всички сили на политиката на Венизелоса, понеже се страхуваха, че България ще се възползува отъ случая, за да нападне Гърция въ гърба, щомъ послѣдната само се ангажира другадѣ.

Тѣй България направи най-голѣма услуга на централнатѣ сили вече съ своето за неосветения загатно въздържане отъ всѣкакво прибързано положително проявление на дѣйностъ, съ което осуетяваше всѣко дѣйствие на другитѣ балкански държави противъ централнитѣ сили и противъ Турция въ едно врѣме, когато такава намѣса щѣше твърдѣ много да разбърка плановетѣ на послѣднитѣ. И макаръ въ това врѣме тя формално и да не бѣше съюзникъ на централнитѣ сили,

изигра обаче своята роля като тѣхенъ приятель много по-добрѣ, отколку ако вече тогава бѣше се обявила открито като привърженикъ на централнитѣ държави.

А когато военнитѣ успѣхи на съюзницитѣ направиха възможно да се пристъпи къмъ наказване на непосредния виновникъ за всемирната война, именно на Сърбия, тогава бѣ настѣпилъ моментътъ и за насъ, съ по-малко опасностъ за цѣлята, която централнитѣ сили и България имаше да прѣслѣдватъ на Балканитѣ, да излѣземъ изъ своята за политически късогледи люде непонятна дълга резерва и да взлѣземъ въ близки връзки съ централнитѣ държави.

А че централнитѣ сили и България много добрѣ бѣха избрали историческия моментъ на своето задружно дѣйствие, показва тѣй щастливиятъ изходъ на тѣхната съвмѣстна акция противъ Сърбия, която въ нѣколко недѣли биде окончателно сразена, безъ да могатъ да ѝ помогнатъ нито великитѣ ѝ съюзници, нито да се рѣшатъ да се намѣсятъ въ нейна защита другитѣ балкански държави.

Съ тоя тѣй благополученъ походъ противъ Сърбия България успѣ не само да изтрѣгне отъ своята съсѣдка тѣй коварно заграбената прѣзъ 1913. год. Македония, толкова близка до сърцето на българина, който отъ освобождението си бѣ развивалъ всич-

китѣ си материални и морални сили съ огледъ къмъ нейното присъединение подъ общото отечество. Ами България получи съ това възможностъ да си възърне и ония части отъ бащината си земя, които тѣй несправедливо ѝ бѣха откъснати въ Берлинския договоръ и прѣдадени на сърбитѣ. Па най-сетнѣ отвори се изгледъ, чрѣзъ придобиването и на ония земи въ нѣточна Сърбия, които прѣзъ цѣлитѣ срѣдни вѣкове сѣ били винаги български, и които въ врѣме на сръбскитѣ освободителни борби бѣха въстанали задружно съ сърбитѣ противъ общия потисникъ и заради това бѣха присъединени къмъ Сърбия, да си възвѣрнемъ назадъ стара българска бащиния, а заедно съ това да установимъ прѣка гранична връзка съ Дунавската монархия, тѣй важна за бъдещото положение на България на Балканския полуостровъ.

А съ намѣсата на Ромъния въ войната откъмъ страната на противната группировка прѣдстави се твърдѣ сгоденъ случай, не само да отмѣстимъ кръвно за понесения въ Букурещкия миръ позоръ, ами и да изтрѣгнемъ отъ ромънско робско иго оная българска земя, дѣто лежи люлката на българската държава, и която ни е принадлежала почти непрѣкъснато до турското нашествие.

Никога българска войска, може да се каже, не се е нахвърляла съ тахава готовостъ

и съ такова враждебно настроение, а въ също време и съ таково побърване върху единъ противникъ, както тоя патъ върху ромънитѣ, убѣдена, какво върломнниятъ неприятель отъ 1913. год. скоро ще бъде сразенъ отъ буѣния ударъ и ще получи заслужена награда за своята коварна постъпка. Така и стана.

Най-сетнѣ влиянието, което Съглашението получи върху развоя на работитѣ въ Гърция, слѣдъ като, лекомислено повикано отъ Венизелоса, то заседна съ значителни войски около Солунъ, принуди и грѣцкитѣ държавници явно да се поставятъ откъмъ страната на Съглашението и да турятъ на негово разположение всичкитѣ си военни сили. Съ това първоначалниятъ неутралитетъ, на почвата на който Гърция се бѣ поставила изпърво спрѣмо двѣтѣ воюващи групи, се прѣвърна въ военно сътрудничество съ Съглашението и въ неприятелски дѣйствия противъ четворния съюзъ, на първо мѣсто противъ България, срещу която е насочена грѣцката военна сила. Това отваря за България възможность, да си види смѣткитѣ и съ тоя врагъ отъ балканската коалиция отъ 1913. год. и да прѣрѣши охончателно и ония териториални въпроси, които прѣвъ оная година бѣха получили едно противно на важни наши национални и икономически интереси разрѣшение.

Така всемирната война даде възможность на нашия народъ, да прѣмахне вѣковни неправди, които са гнетили народната ни душа, и да осъществи на-сетнѣ своето национално обединение, което прѣвъ цѣлата ни история е било съществената задача на нашитѣ народни стремежи и подвизи. Тѣй само ще може да се въдвори вече и миръ на Балканския полуостровъ, който прѣвъ втората половина на 19. вѣкъ не можеше да се успокои, именно защото политическитѣ условия въ Европа и на Балкана бѣха наложили тука на българския въпросъ, който слѣдъ освобождението на другитѣ балкански народи отъ турското иго съставяше центъра на тежината на балканския въпросъ, едно разрѣшение, което не можеше да даде трайно умиротворение въ югоизточна Европа.

За тоя щастливъ завършкъ на вѣковни блѣнове има да благодаримъ на цѣннитѣ качества на нашия прѣкрасенъ народъ и на първо мѣсто на блѣскавитѣ военни добродѣтели на неговитѣ синове.

